

Archivariorum historicorumque magistra

Dr. Rani Boobally

Archivarium historicorumque magistra

Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő
70. születésnapjára

SZERKESZTETTE

Kádár Zsófia
Lakatos Bálint
Zarnóczy Áron

Magyar Levéltárosok Egyesülete
Budapest, 2013

A Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 13.

A kötet az NKA támogatásával jelent meg.

A kötet kereskedelmi forgalomban nem kapható.

Az ünnepelt fényképét Várhelyi Klára (Róma) készítette.
A kötetben szereplő térképeket Nagy Béla (MTA BTK TTI) rajzolta.
A borító és a tördelés Abinéri Gábor munkája.

A borítón a közölt tanulmányokhoz tartozó képek részletei láthatók.

ISBN 978-963-87475-3-2

© A tanulmányok szerzői, 2013

Fotó © Várhelyi Klára, 2013

Szerkesztés © Kádár Zsófia, Lakatos Bálint, Zarnóczki Áron, 2013

Képmelléklet © a tanulmányok szerzői, 2013

Kiadja a Magyar Levéltárosok Egyesülete

www.leveltaros.hu

Felelős kiadó: Tyekvicska Árpád, elnök és Décsey Sándor, titkár

A nyomdai munkálatokat a Kódex Könyvgyártó Kft. végezte.

Felelős vezető: Marosi Attila

Minden jog fenntartva.

Printed in Hungary

Tartalom

Köszöntő (KENYERES ISTVÁN)	11
Tabula gratulatoria	15
Előszó (KÁDÁR ZSÓFIA, LAKATOS BÁLINT, ZARNÓCZKI ÁRON)	19
Rövidítésjegyzék	21
 I. TÖRTÉNETI FÖLDRAJZ, TÖRTÉNETI TOPOGRÁFIA, TÉRKÉPHASZNÁLAT	
BOLLÓK ÁDÁM: Magángondolatok temető, település és településtörté- net viszonyáról a 10–11. századi Kárpát-medencében	25
<i>Private Thoughts on the Relation between Cemetery, Settlement and Settlement History of Carpathian Basin in 10–11th centuries</i>	69
CSUKOVITS ENIKŐ: Magyarország helye Kelet-Európában. A <i>Descriptio Europae Orientalis</i> országleírásai	71
<i>The Place of Hungary in Eastern Europe. The Country Descriptions of the Descriptio Europae Orientalis</i>	82
TÓTH KRISZTINA: Tata és környéke településeinek történeti földrajza a 14. században	83
<i>Historical Topography of Tata and Its Region in the 14th Century</i>	101
LAKATOS BÁLINT: Lázár deák <i>Tabula Hungariae</i> -jának (1528) helyrajza és a késő középkori úthálózat	103
<i>Settlements on Lazarus' Tabula Hungariae (1528) and Late Medieval Road Network</i>	128

TRINGLI ISTVÁN: Oremus. Egy hegyaljai dűlőnév jelentése	129
<i>Oremus. Bezeichnung eines Flurnamens aus der Hegyalja Region</i>	142
TÓTH GERGELY: Meddig terjed Magyarország? Történelmi jogok és politikai realitások küzdelme Bél Mátyás <i>Notitiájában</i>	143
<i>What's the Extent of Hungary? Conflict of Historical Rights and Political Realities in Mátyás Bél's Notitia</i>	163
KULCSÁR KRISZTINA: Landgraf Ádám gondolatai a magyarországi utak javításáról	165
<i>Adam Landgrafs Gedanken über die Verbesserung der Post-Straßen und anderer Hauptweege im Königreich Ungarn</i>	188
REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél	189
<i>Foreign Surveyors at the Cadastral Surveys in Hungary</i>	215
TÖRÖK ENIKŐ: Néhány kataszteri irattípus	217
<i>Einige Katastralunterlagen</i>	235
BERTÉNYI IVÁN: A Badacsony-hegy fontosabb helynevei a 20. században	237
<i>Wichtigere Ortsnamen des Berges Badacsony im 20. Jahrhundert</i>	242

II. FORRÁSKIADÁS ÉS TÖRTÉNELEM

BESSENYEI JÓZSEF: <i>Litterae ad Cameram exaratae</i> . A Magyar Kamarához intézett levelek, különös tekintettel a magyar nyelvűekre	245
<i>Litterae ad Cameram exaratae. An die Ungarische Kammer geschriebene Briefe mit besonderer Rücksicht auf Briefe in ungarischer Sprache</i>	255
TUSOR PÉTER: Pázmány pápai bullái és palliuma. (Adatok az esztergomi érseki szék 1616. évi római konzisztoriális betöltéséhez)	257
<i>Die päpstlichen Bullen und das Pallium von Péter Pázmány, Erzbischof zu Gran (1616)</i>	275

FAZEKAS ISTVÁN: Homonnai Drugeth III. György (1583–1620) familiárisainak jegyzéke 1622-ből. Adalék Tállyai Pál pályájához	277
<i>Die Liste der Familiaren von György III. Drugeth von Homonna (1583–1620) aus dem Jahre 1622. Ein Beitrag zur Laufbahn von Pál Tállyai, Übersetzer der Historiarum de rebus Ungaricis libri</i>	292
KÁDÁR ZSÓFIA: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630)	293
<i>Life Career and Testament (1630) of Miklós Dallos Bishop of Győr</i>	327
KALMÁR JÁNOS: A horvát végvidékre vonatkozó tervezet az 1670-es évekből	329
<i>Ein das kroatische Grenzgebiet betreffender Vorschlag aus den 1670-er Jahren</i>	343
 III. TÖRTÉNELEM ÉS TÖRTÉNETI SEGÉDTUDOMÁNYOK	
NAGY BALÁZS: Luxemburgi IV. Károly önéletrajza: szövegtani és forráskritikai megközelítések	347
<i>Autobiography of Charles IV of Luxemburg: Textual and Source Critical Approaches</i>	357
E. KOVÁCS PÉTER: Zsigmond király itáliai itineráriuma (1412–1414 és 1431–1433)	359
<i>Itinerary of King Sigismund of Luxembourg in Italy (1412–1414 and 1431–1433)</i>	389
KÖRMENDI TAMÁS: Dalmácia címere a középkori magyar királyok heraldikai reprezentációjában	391
<i>The Coats of Arms of Dalmatia as a Part of the Heraldic Representation of the Hungarian Kings in the Middle Ages</i>	408
PÁLFFY GÉZA: Rendkívüli források a horvát nemzeti szimbólumok történetéhez. Horvátország zászlajának legkorábbi ábrázolásai a 16–17. századból	409
<i>Extraordinary Sources for the History of Croatian National Symbols. The Earliest Portrayals of the Flags of Croatia from the 16th and 17th Centuries</i>	432

DRASKÓCZY ISTVÁN: Henri Pirenne (1862–1935) magyarországi recepciója az 1894 és 1945 közötti időszakban	433
<i>Die Rezeption von Henri Pirenne in Ungarn zwischen 1894–1945</i>	451

IV. INTÉZMÉNY- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNET

ZSOLDOS ATTILA: Üres honor	455
<i>Empty honor</i>	476
LACZLAVIK GYÖRGY: Várdai Pál esztergomi érsek egyházfői tevékenységének vázlata	479
<i>An Outline of the Activity of Pál Várdai, Archbishop of Esztergom</i>	500
SZÖGI LÁSZLÓ: Hanyatlás és átalakulás. A magyarországi peregrináció Mohácstól a 16. század végéig	501
<i>Decline and Change. Hungarian Peregrination from the Battle of Mohács to the End of the 16th Century</i>	520
MOLNÁR ANTAL: A horvát–szlavón rendiség és az oszmán Szlavónia	521
<i>The Croatian–Slavonian Estate System and Ottoman Slavonia</i>	538
DOMINKOVITS PÉTER: Szolgabírák és járásaik Sopron vármegyében, a 16/17. század fordulóján	541
<i>Stuhlrichter und ihre Bezirke im Komitat Sopron/Ödenburg zur Wende des 16./17. Jahrhundert</i>	564
KENYERES ISTVÁN: A félharmincad 1635–1638-ban	567
<i>Der Halbdreißigstzoll, 1635–1638</i>	591
OBORNI TERÉZ – NAGY BÉLA: A hadviselés alól felmentett székely települések a 17. században	593
<i>Szekler Settlements Released from the Military Services in the 17th Century</i>	610

OROSS ANDRÁS: A magyarországi kamarák területi illetékessége a 17–18. század fordulóján	611
<i>Die für Ungarn zuständigen Kammern an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert</i>	628
MIHALIK BÉLA VILMOS: Egyházi adatok a Jászságról Heinrich von Kagineck német lovagrendi komtur 1703. évi vizitációs jelentésében	629
<i>Ecclesiastical Data about Jazygia in the Visitation Report of Heinrich von Kagineck, Landkomtur of the Teutonic Order in 1703</i>	644
GÉRA ELEONÓRA: Don Thomaso Raspassani, a vízivárosi „magyar” vikárius leleplezése	645
<i>Die Enthüllung von Don Thomaso Raspassani, dem „ungarischen” Vikar von Wasserstadt Ofen (Buda)</i>	671
TUZA CSILLA: A céhes intézmény kereteinek bomlása: az 1761-es cégrendelet előzményei	673
<i>Die Auflösung der Rahmen der Zunftinstitution: die Prämissen der Zunftregelung 1761</i>	688
BORSODI CSABA: A herceg Esterházy-hitbizomány kismartoni uradalmának tisztviselői, alkalmazottai, szolgái 1770–1780 között	689
<i>The Officials, Personnel and Servants of the Eistenstadt/Kismarton Estate of the Prince Esterházy Entail (1770–1780)</i>	704
Bak Borbála munkásságának bibliográfiája (1961–2013) (összeállította: LAKATOS BÁLINT)	707
MELLÉKLET (képmelléklet Dominkovits Péter, Körmendi Tamás, Pálffy Géza és Török Enikő tanulmányaihoz)	I–XVI

NAGY BALÁZS

Luxemburgi IV. Károly önéletrajza: szövegtani és forráskritikai megközelítések

A Luxemburgi IV. Károly (1316–1378) német–római császár (ur. 1355–1378) önéletrajzaként ismert forrás nem túl hosszú: terjedelme tizenötezer szó, napjaink kiadói számítása szerint tehát mintegy két és fél ívnyi szöveg. A középkori elbeszélő források között számos hasonló terjedelmű van, az alábbiakban tárgyalt textus keletkezési korából jó néhány ennél lényegesen részletesebb szöveg maradt fenn. Mi teszi mégis ezt a munkát érdekessé, különlegessé, kutatásra méltóvá? A kérdés megválaszolása előtt érdemes áttekinteni a szöveg fennmaradt kézirateit, kiadásait, illetve modern nyelvi fordításait.

A szöveg kézírathagyománya viszonylag kiterjedt. A legkorábbi kézirat az 1385–1390 között Csehországban keletkezett és a bécsi Osztrák Nemzeti Könyvtárban (Österreichische Nationalbibliothek, a továbbiakban ÖNB) megőrzött kódexben található.¹ Más vélemények szerint a kézirat még IV. Károly életében, akár magának a császárnak az ellenőrzése mellett íródhatott.² A latin szöveg legtöbb kiadása ennek a kéziratnak a textusát követi.

Károly fiának és utódának, Vencelnek (1378–1419) az uralkodási idejéből származik az ÖNB Cod. 619 jelzetű, az 1396. évre datált kézirat; a szintén korainak számító, 1399-ben íródott és a prágai Káptalani Könyvtár gyűjteményében (Knihovna pražské metropolitní kapituly H 9) található kézirat; valamint a brnói egyetemi könyvtár 1407. év körüli kódexe (Cod. MK 20, jelenleg a Moravská zemská knihovna gyűjteményében található). A prágai Nemzeti Könyvtár (Národní knihovna České republiky) I C 24 papírkézirata szintén a 15. századból származik. Későbbiek az ÖNB-ben található következő kéziratok: a Cod. 3280 számú, 1522 körül íródott kó-

¹ ÖNB Cod. 556. aleph.onb.ac.at/F/?func=find-b&find_code=IDN&request=AL00174349&local_base=ONB06&adjacent=N (2013. okt. 31.)

² MONNET–SCHMITT 2010, LXXXII., EMLER 1882, 330–331.

dex; a Cod. 3539 a 15. század első feléből, a Cod. 7308 a 16. század első feléből, valamint a Cod. 9045 a 16. század közepéről–17. századból. Ugyancsak itt maradt fenn a szöveg 1475 körül született első ócseh nyelvű fordítása.³ A csehországi Vyšší Brod (Hohenfurth) cisztercita apátságban őrzött kódex (1VB 121) szintén egy 15. századi szövegvariánst őrzött meg.

A szöveg első nyomtatott kiadása a 16. század második feléből származik. A humanista lutheránus tudós, Reiner Reineck (Reineccius) (1541–1595) adta ki 1595-ben Helmstedtben, a *Chronicon Hierosolymitanum* második kötetében.⁴ Ugyanezt a szöveget publikálta Johannes Marquard Freher (1565–1614) 1602-ben Hanauban a *Rerum Bohemicarum scriptores aliquot antiqui* című munkájának részeként.⁵ Az első, jegyzetekkel ellátott, tudományos igényű kiadás Johann Friedrich Böhmer (1795–1863) nevéhez fűződik. Ő 1843-ban a *Fontes Rerum Germanicarum* első kötetében adta ki a szöveget.⁶

A máig mértékadó kiadás Josef Emler (1836–1899) cseh történész munkája. Ő a *Fontes Rerum Bohemicarum* sorozatának harmadik kötetében jelentette meg IV. Károly önéletírásának latin szövegét.⁷ Emler mellett, hogy egy bő tízoldalas tanulmányban tisztázta a szöveg kézíratainak egymáshoz való viszonyát,⁸ közölte egy ócseh nyelvű fordítás szövegét,⁹ végül kiadta ugyanennek a szövegnek egy középfelnémet nyelvű variánsát is.¹⁰

A latin szöveg későbbi kiadásai alapvetően az Emler-féle variánsra alapulnak. Így az 1950-ben Kurt Pfisterer és Walter Bulst által a *Heidelberger Ausgaben zur Geistes- und Kulturgeschichte des Abendlandes* sorozatában közölt latin kiadás,¹¹ illetve az 1979-es latin–német Eugen Hillenbrand-féle kétnyelvű kiadás is.¹² Kisebbséggel ezt követte a szöveg 2001-ben megjelent latin–angol kiadásának latin textusa is.¹³ Az önéletrajz gazdag szakirodalmi áttekintést is közlő latin–francia kétnyelvű kiadása 2010-ben a *Classiques de l'histoire au Moyen Âge* sorozatában jelent meg, Pierre Mon-

³ Cod 581. A fordítás Johann von Raudnitz nevéhez köthető.

⁴ REINECK 1595, fol. 14–39.

⁵ FREHER 1602, 86–107.

⁶ BÖHMER 1843, XXIII–XXVI., 228–270.

⁷ EMLER 1882, 336–368.

⁸ EMLER 1882, 325–336.

⁹ EMLER 1882, 369–395.

¹⁰ EMLER 1882, 396–417.

¹¹ PFISTERER–BULST 1950.

¹² HILLENBRAND 1979.

¹³ NAGY–SCHAER 2001.

net és Jean-Claude Schmitt szerkesztésében.¹⁴ IV. Károly önéletrajzát több modern nyelvre lefordították. A cseh, német és az előbb említett francia fordítás mellett megszületett a szöveg angol és magyar nyelvű változata is.¹⁵

Az újabb irodalomban megfigyelhető, hogy számos, különböző megközelítésű kutatásnak lehet forrása IV. Károly önéletírása. Természetesen hivatkoznak rá az irodalomtörténészek¹⁶ és művészettörténeti tanulmányok szerzői, szóba kerül a politikai gondolkodás történetével foglalkozó munkákban¹⁷ és akár a 14. századi prédikációs gyakorlat kutatása során is. Szintén foglalkoztak az önéletrajzzal az uralkodói jövő előtt álló ifjak neveltetése okán, illetve a későközépkori uralkodók műveltsége kapcsán.¹⁸ A történeti antropológia területe felé visz el az önéletrajzban található álmok és víziók vizsgálata.¹⁹ Természetesen nem maradhatott el IV. Károly önéletírása és a szentkultusz összefüggéseinek tanulmányozása sem.²⁰ A legutóbbi évek fejleménye az önéletrajz mint irodalmi műfaj és történeti forrástípus beható kutatása. Korábban Georg Misch (1878–1865) munkája volt a meghatározó az önéletrajzok történeti kutatásában, amely lényegében az antikvitástól a 18–19. századig áttekintette az önéletrajz-irodalom legfontosabb példáit és meghatározta az önéletrajzok történeti elemzésének útját.²¹ A nemrég megjelent tanulmányok azonban sok új adalékkal gyarapították a középkori önéletrajzok vizsgálatának módszertanát.²²

Nem az önéletrajz az egyetlen irodalmi mű, amely Luxemburgi IV. Károlyhoz kötődik. Szintén ő a szerzője a Szent Vencelről írt hagiográfiai életírásnak,²³ illetve a *Moralitates* címen ismert munkának, amely filozó-

¹⁴ MONNET–SCHMITT 2010.

¹⁵ Cseh fordítás: PAVEL–RYBA 1978, 10–159. Német fordítás: OELSNER 1885, BLASCHKA 1956, HILLENBRAND 1979, 67–199. Angol fordítás: a szöveg egy részének fordítását adó Jarrett-féle kiadás (JARRETT 1935) után NAGY–SCHAER 2001, 1–175. Magyar fordítás: NAGY 2010.

¹⁶ NECHUTOVÁ 2007, 146–148., 169–173., HERGEMÖLLER 1999, 221–413.

¹⁷ HARTMANN 1986–1987, 67–79., BEHR 1992, 81–91., MONNET 1999. Magyar fordítása: MONNET 2001.

¹⁸ WAGNER 2004, 141–177., SCHLOTHEUBER 2009, 27–55.

¹⁹ ODLOŽILIK 1970, 163–173., DINZELBACHER 1989, 161–170.

²⁰ ROSARIO 2000.

²¹ MISCH 1959–1962.

²² CLASSEN 1988 [1987], 89–104.

²³ BLASCHKA 1934, NAGY–SCHAER 2001, 184–209.

fiai megállapítások és moralizáló tanítások gyűjteménye, egyfajta folytatásaként az önéletrajzban megfogalmazott gondolatoknak.²⁴

Mindezek mellett annak is tudatában kell lenni, hogy IV. Károly önéletrajza számos tisztázatlan kérdéssel és kutatási problémával is szembe-síti a kutatót. Az alábbi áttekintés nem tesz kísérletet ezek megoldására, inkább csak néhány ilyen kérdés felvetését tekinti feladatának.

Az önéletrajz egyik legsajátosabb jellemzője a szöveg heterogén jellege. A húsz részre tagolt szöveg több szempontból is eltérő részek együttese. Élesen elválik az 1–2., illetve a 11–13. fejezet a mű többi részétől. Ezek a részek nélkülöznek minden önéletrajzi elemet, hiszen itt alapvetően egyes bibliai részekhez fűződő elmélkedéseit örökölte meg a szerző. A 11–13. fejezet a Szent Ludmilla napján olvasandó evangéliumi részlet köré épül. Szent Ludmilla (860?–921) Szent Vencel nagymama volt, a Přemysl családnak a kereszténységet legkorábban felvett tagjai közé tartozott. A szerző gondolatmenetét az ő ünnepén, szeptember 16-án olvasandó bibliai szakasz indítja el: *Hasonló a mennyek országa a szántóföldben elrejtett kincshez...*²⁵

A tényleges önéletrajz a szöveg 3–10. és 14–20. fejezetére korlátozódik, ez a fennmaradt textus terjedelmének mintegy háromnegyede. Az önéletrajzban a másik éles választóvonalat a fogalmazásmód különbözősége jelenti. Az első 14 fejezetben egyes és többes szám első személyben ír Károly saját pályájáról, majd a 15. fejezetben váltás történik és a hátralévő részben egyes szám harmadik személyben fogalmaz. Ez mindenképpen magyarázatot igénylő fordulat, amiről a szöveget tanulmányozó számos kutató kifejtette álláspontját.

A furcsa váltás magyarázataként elsősorban két tényezőre szokott hivatkozni a szakirodalom. Egyrészt arra, hogy az önéletrajz szövege nem egy időben készült, így a fogalmazásmódbeli eltérés a más időben íródott részek határát jelzi. A másik vélekedés szerint az önéletrajz 15–20. fejezete már nem magának Károlynak az írása, hanem azt valaki más fejezte be helyette. Azonban sem az önéletrajz befejező részének feltételezett szerzőjére, sem az illetőnek Károlyhoz fűződő kapcsolatára vonatkozóan nem fogalmazódtak meg valószínűsíthető hipotézisek. Nehezen elképzelhető egy olyan, Károly környezetéhez tartozó, sőt, az uralkodó bizalmát élvező személy, aki alkalmas lett volna az önéletrajz befejezésére, és a történeti kutatás semmit nem tud róla.²⁶

²⁴ *Moralitates* 1897, 41–76.

²⁵ Mt 13,44.

²⁶ HILLENBRAND 1979, 20.

Mindezekkel a problémákkal szorosan összefügg az önéletrajz datálásának a kérdése is. Magában a szövegben nincs olyan elem, amely közvetlen módon és egyértelműen meghatározná a keletkezés pontos időpontját, ugyanakkor van egy-egy olyan részlet, amelynek alapján meg lehet kísérelni a mű datálását. Az egyik ilyen a mű első fejezetének elején szereplő ajánlás: „*Secundis sedentibus in thronis meis binis, binas mundi vitas agnoscere et meliorem eligere.*”²⁷ A szöveg magyar fordítása szerint: „*Utódaimnak, akik majd kettős trónomon követnek engem, hogy megismerhessék a világ kettős életét és közülük a jobbikat választhassák.*”²⁸

A többes számú fogalmazásmód azt sejteti, hogy Károly több lehetséges utódának ajánlotta a művet, akik őt a kettős trónján követni fogják. Károly első fia az uralkodó második házasságából született Vencel volt (1350–1351), aki azonban csecsemőkorában meghalt. Második fia, a Schweidnitz-i (Swidnicai) Annával kötött harmadik házasságából származott, és ő szintén a Vencel nevet kapta. Erre a fiúra (1361–1419), aki apja halála után IV. Vencel néven lépett a cseh trónra, valóban utódként tekinthetett Károly. Következő fia, az 1368-ban született Zsigmond, a későbbi cseh és magyar király, valamint német–római császár. Tehát Károlynak csak 1368 után volt több olyan élő fia, akire utódként számíthatott és az önéletrajz ajánlásának címzettje lehetett.²⁹ Az 1368 utánra való datálás azonban meglehetősen késői, tekintettel arra, hogy a szövegben leírt legutolsó esemény Károly 1346. július 11-én történt cseh királlyá való megválasztása. Nem ismert olyan komoly érv, amely megmagyarázná, hogy az önéletrajzban megörökített legkésőbbi esemény és a szöveg leírása között miért telt el huszonkét év. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy Károly német uralkodóvá választása még szerepel az önéletrajzban, de Károly apjának, Luxemburgi János cseh királynak az 1346. augusztus 26-án vívott crécyi csatában történt halála már nem. Erre a Károly szempontjából sorsdöntő eseményre semmilyen utalás nincs az önéletrajzban.³⁰

Más megfontolások is felmerültek az önéletrajz datálásának kapcsán. Eugen Hillenbrand a szöveg első 14 fejezetének, tehát az első személyben fogalmazott részeknek az elkészültét összeköti Károly 1350 körül bekövetkezett részleges bénulással járó megbetegedésével.³¹ E koncepció szerint a betegség adott volna lehetőséget az uralma elején járó Károlynak,

²⁷ NAGY-SCHAER 2001, 2–3. (Cap. 1.)

²⁸ NAGY 2010, 8–9.

²⁹ HILLENBRAND 1979, 19.

³⁰ A datálásról lásd még: SPĚVÁČEK 1979, 169., LAMMERS 1988, 342.

³¹ LAMMERS 1988, 342., HILLENBRAND 1979, 29.

hogy végiggondolja és az önéletírásában rögzítse ifjúkora tapasztalatait és az uralkodással kapcsolatos elképzeléseit. A szerzőnek a betegségből való felépülését 1351 elejére teszik; eszerint a felgyógyulás után az uralkodói teendőkhöz történő visszatérés magyarázza azt a cezúrát, hogy az egyes számú fogalmazásmódot felváltja a harmadik személyű szerkesztés.

IV. Károly önéletrajza már hosszabb ideje áll a kutatás érdeklődésének homlokterében, hiszen ez a forrásszöveg esélyt adhat számunkra, hogy a 14. század egyik kulcsfontosságú szereplőjének személyiségét megközelíthessük. Az önéletrajz elemzése ugyanakkor szinte több nyitott kérdést vet fel, mint amennyit tisztázni segít. Szembesülnünk kell azzal, hogy a számos szövegtani és forráskritikai nehézség közül a kutatás nem tudott minden problémát tisztázni. A részletes elemzés és a többszemponútú megközelítés lehet az az eszköz, amely reményt adhat a továbbra is nyitott kérdések megnyugtató tisztázására.

BIBLIOGRÁFIA

Forráskiadások és forrásfordítások

- BLASCHKA 1934 Anton BLASCHKA: *Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV.: Einleitung/ Texte/ Kommentar*. Prag, 1934 (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 14.).
- BLASCHKA 1956 Anton BLASCHKA: *Kaiser Karls IV. Jugendleben und St.-Wenzels-Legende*. Weimar, 1956 (Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit 83.).
- BÖHMER 1843 Johann Friedrich BÖHMER: *Fontes Rerum Germanicarum*. Vol. 1. Stuttgart, 1843.
- EMLER 1882 Život císaře Karla IV. (Leben des Kaisers Karl IV.). Ed. Josef EMLER. In: *Prameny dějin českých (Fontes rerum Bohemicarum)*. Tom. III. Praha, 1882, 323–417.
- FREHER 1602 Johannes Marquard FREHER: *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes...* Hano-viae, 1602.
- HILLENBRAND 1979 *Vita Caroli Quarti. Die Autobiographie Karls IV.* Hrsg. von Eugen HILLENBRAND. Stuttgart, 1979.
- MONNET–SCHMITT 2010 *Vie de Charles IV de Luxembourg*. Éd. et trad. Pierre MONNET, Jean-Claude SCHMITT. Paris, 2010 (Classiques de l'histoire au Moyen Âge 49.).
- Moralitates 1897 *Moralitates Caroli IV. Imperatoris. Excerpta ex scriptura sacra cum explicationibus*. Ed. Karl WODKE. *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 1(1897), 4. Heft, 41–76.
- NAGY–SCHAER 2001 *Autobiography of Emperor Charles IV and his Legend of St. Wenceslas*. Ed. Balázs NAGY, Frank SCHAER. Budapest, 2001 (Central European Medieval Texts).
- NAGY 2010 *IV. Károly császár önéletrajza. Karoli IV Imperatoris Romanorum vita ab eo ipso conscripta*. Ford. NAGY Balázs. Budapest, [2010].

- OELSNER 1885 Ludwig OELSNER: *Kaiser Karls IV. Jugendleben von ihm selbst erzählt*. Leipzig, 1885 (Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit, 14. Jh., 5.).
- PAVEL–RYBA 1978 Jakub PAVEL – Bohumil RYBA: *Karel IV: vlastní životopis*. Praha, 1978.
- PFISTERER–BULST 1950 *Karoli IV Imp. Rom. Vita ab eo ipso conscripta*. Hrsg. von Kurt PFISTERER, Walther BULST. Heidelberg, 1950 (Heidelberger Ausgaben zur Geistes- und Kulturgeschichte des Abendlandes 16.).
- REINECK 1595 Reiner REINECCIUS: *Chronicon Hierosolymitanum*. Vol. 2. Helmaestadii, 1595.

Szakirodalom

- BEHR 1992 Hans-Joachim BEHR: Herrschaftsverständnis im Spiegel der Literatur: Die 'Vita Caroli Quarti'. In: *Literatur im Umkreis des Prager Hofes der Luxemburger: Schweinfurter Kolloquium*, 1992. Hrsg. von Joachim HEINZLE, L. Peter JOHNSON, Gisela VOLLMANN-PROFE. Berlin, 1994 (Wolfram Studien 13.), 81–91.
- CLASSEN 1988 [1987] Albrecht CLASSEN: Autobiography as a late medieval phenomenon. *Medieval Perspectives*. Vol. 3, Issue 1 (1988[1987]), 89–104.
- DINZELBACHER 1989 Peter DINZELBACHER: Der Traum Kaiser Karls IV. In: *Träume im Mittelalter: Ikonologische Studien*. Hrsg. von Agostino PARAVICINI BAGLIANI, Giorgio STABILE. Stuttgart, 1989, 161–170.
- HARTMANN 1986–1987 Sigeline HARTMANN: Die 'Autobiographie' Karls IV.: 'Politische Rechtfertigungsschrift' oder 'Heiligenvita'? *Jahrbuch der Oswald von Wolkenstein Gesellschaft* 4(1986–1987), 67–79.
- HERGEMÖLLER 1999 Bernd-Ulrich HERGEMÖLLER: Carolus quartus latinus. Karl IV. als literarisches Ego, als gestaltender Urheber und als geistige Autorität. In: Ders.: *Cogor adversum te. Drei Studien zum literarischtheologischen Profil Karls IV. und seiner Kanz-*

- lei. Warendorf, 1999 (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit 7), 221–413.
- JARRETT 1935 Bede JARRETT: *The Emperor Charles IV*. London, 1935.
- LAMMERS 1988 Walther LAMMERS: Unwahres oder Verfälschtes in der Autobiographie Karls IV.? In: *Fälschungen im Mittelalter: Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica, München, 16–19. September 1986*. I. Bd. *Kongreßdaten u. Festvorträge. Literatur und Fälschung*. Mitarb. Detlev JASPER. Hannover, 1988 (Schriften der Monumenta Germaniae Historica 33.), 339–376.
- MISCH 1959–1962 Georg MISCH: *Geschichte der Autobiographie*. 3. Bd. *Das Mittelalter*. 2. Teil. *Das Hochmittelalter im Anfang*. 1–2. Hälfte. Frankfurt am Main, 1959–1962.
- MONNET 1999 Pierre MONNET: A középkori Patria Németország vonatkozásában, birodalomszervezés és regionális tudatformák között. *Aetas* 14(1999), 3. sz., 61–77.
- MONNET 2001 Pierre MONNET: La patria médiévale vue d’Allemagne, entre construction impériale et identités régionales. *Le Moyen Age. Revue d’histoire et de philologie* 107(2001/1), 71–99.
- NECHUTOVÁ 2007 Jana NECHUTOVÁ: *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*. Köln, 2007.
- ODLOŽILIK 1970 Otakar ODLOŽILIK: The Terenzo dream of Charles IV: critical examination of the available sources. In: *Orbis Mediaevalis: Festgabe für Anton Blaschka zum 75. Geburtstag am 7. Oktober 1967*. Hrsg. von Horst GERICKE, Manfred LEMMER, Walter ZÖLLNER. Weimar, 1970, 163–173.
- ROSARIO 2000 Iva ROSARIO: *Art and Propaganda: Charles IV of Bohemia, 1346–1378*. Woodbridge, 2000.
- SCHLOTHEUBER 2009 Eva SCHLOTHEUBER: Kindheit und Erziehung im Spiegel der spätmittelalterlichen biographischen und autobiographischen Literatur. In: *Aufblühen und Verwelken. Mediävistische Forschungen zu Kindheit und Alter*. 4. Tagung der Arbeitsgruppe

- „Marburger Mittelalter-Zentrum (MMZ)“, Marburg, 17. November 2006. Hrsg. von Ines HEISER, Andreas MEYER. Leipzig, 2009, 27–55.
- SPĚVÁČEK 1979 Jiří SPĚVÁČEK: Karl IV. und seine Selbstbiographie. In: *Vita Karoli Quarti. Karl IV. Selbstbiographie*. Hrsg. von Jan BINDER, Mireia RYŠKOVÁ. Prag, 1979, 164–199.
- WAGNER 2004 Wolfgang Eric WAGNER: “Princeps literatus aut illiteratus”? Sprachfertigkeiten regierender Fürsten um 1400 zwischen realen Anforderungssituationen und pädagogischem Humanismus. In: *Schriften im Umkreis mitteleuropäischer Universitäten um 1400. Lateinische und volkssprachige Texte aus Prag, Wien und Heidelberg: Unterschiede, Gemeinsamkeiten, Wechselbeziehungen*. Hrsg. von Fritz Peter KNAPP, Jürgen MIETHKE, Manuela NIESNER. Leiden, 2004 (*Education and Society in the Middle Ages and Renaissance* 20.), 141–177.

Autobiography of Charles IV of Luxemburg: Textual and Source Critical Approaches

The paper gives an overview of the manuscript tradition of the autobiography, listing the surviving codices of the text and also the early printed editions, starting with the editions by Reiner Reineck in 1595 and Johannes Marquard Freher in 1602. The standard edition of the autobiography is that published by Josef Emler in volume 3 of *Fontes Rerum Bohemicarum* in 1882. The paper also lists the available modern translations of the text.

Outlining the modern research on the autobiography, the paper refers to the fact that the text has been analysed by the methodology of various historical disciplines, including literary and art history, historical anthropology, the history of political thought and several other fields. Recent studies on the genre of autobiography have added several new aspects to the examination of the text.

The paper also refers to a few unsolved questions in the analysis of the autobiography. The autobiography of Charles IV has a heterogeneous character. Chapters 1–2 and 11–13 include the author's contemplations on various biblical excerpts; the real autobiographical reflections are limited to chapters 3 to 10 and 14 to 20. In the first 14 chapters the text of the autobiography are formulated in the first-person singular or plural, but chapters 15–20 are written in the third person. The paper seeks to survey the explanations of that characteristic of the text and also to review the problem of dating the autobiography. In conclusion the paper states that the textual and critical studies on the autobiography of Charles IV have not clarified all the unsolved problems and only further critical examination and multidisciplinary approach give a chance to settle these questions.